

Formatiivista arviointia kehittämässä

Teksti: Henna Hiltunen, Oulun yliopisto

Arvioinnin monipuolistamisen ja kehittämisen keskellä opettajat usein kaipaavat apua ja tukea arviointiin – mieluiten jotain, jota on mahdollista hyödyntää helposti omassa opetuksessa. Kuitenkin valmiiden arviointimateriaalien jakaminen on käytännössä mahdotonta, sillä käytettävien arviointimenetelmien tulee olla yhteydessä siihen, miten oppijat opiskelevat ja oppivat sekä siihen, miten opettaja ohjaa ja opettaa. Jotta mahdollisia malleja ja esimerkkejä arviointimenetelmistä voisi hyödyntää, täytyy opettajan osata soveltaa niitä omalle oppijaryhmälleen sopivalla tavalla.

Käytetyt arviointimenetelmät ohjaavat sitä, miten oppijat opiskelevat ja oppivat. Jos yhtenä opetuksen tavoitteena on esimerkiksi ongelmanratkaisutaitojen merkityksen korostaminen matematiikassa, tulee tämän painotuksen näkyä myös käytetyissä arviointimenetelmissä. Arvosanan antaminen on vain yksi osa arviointia. Opetussuunnitelma korostaa oppimisen aikaista, formatiivista arviointia ja sen merkitystä oppimisen ohjaamisessa. Jos tavoitteena on ohjata oppimista formatiivisen arvioinnin menetelmillä, tulee sekä opettajan että oppijoiden olla tietoisia näiden arviointimenetelmien osuudesta kokonaisarvioinnissa ja arvosanan muodostumisessa.

Samalla, kun arviointi ohjaa oppimista, ohjaa se myös väistämättä opetusta. Formattiivisen arvioinnin keinoja käyttämällä – esimerkiksi keskustelemalla, havainnoimalla, kuuntelemalla – opettaja saa jatkuvasti tietoa oppijoiden osaamisesta ja oppimisesta. Tämän tiedon perusteella hän tekee päätöksiä opetuksen ja opetusmenetelmien suhteen samoin kuin muidenkin arviointimenetelmien avulla saadun tiedon perusteella.

Arviointi lähtee tavoitteista

Arviointi on aina subjektiivista, ja ainoa mihin se voidaan kiinnittää, on selkeästi määritellyt tavoitteet. Arvioinnin ja sen suunnittelun tulee siis lähteä liikkeelle tavoitteista. Jos tavoitteet ovat opettajalle itselleen epäselvät, voi olla hankalaa saada kiinni myöskään arvioinnin toteutuksesta kokonaisuutena. Erityisen tärkeää on tehdä tavoitteet selväksi myös oppijoille – heille sopivalla tasolla.

Tavoitteita kirjatessa ja kielentäessä oppijoille on tärkeää tiedostaa, että tavoitteet eivät ole sama asia kuin oppisisällöt. Sen lisäksi, että matematiikan arviointi koostuu opetussuunnitelman mukaisesti tiedonalakohtaisten tavoitteiden lisäksi myös työskentelyn taidoista, ovat usein suoraan oppisisällöistä otetut tavoitteet oppijoille hyvin abstrakteja. Esimerkiksi kuudennen luokan päättävän on luultavasti mahdotonta arvioida itse, onko hän saavuttanut tavoitteen kymmenjärjestelmän ymmärtämisestä. Etenkin oppimisjakson aluksi esitettynä sisältötavoitteet, jotka usein sisältävät ennestään tuntemattomia matematiikan käsitteitä, eivät kerro oppijoille juuri mitään. On siis tärkeää kielentää tavoitteet niin, että jokainen oppija todella ymmärtää ne.

Formatiivisen arvioinnin kolme vaihetta

Useissa formatiivista arviointia käsittelevissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa määritellään kolme vaihetta, jotka ovat välttämättömiä oppimista edistävän arvioinnin onnistuneelle toteutumiselle:

1. Tieto nykytilanteesta – sekä oppijan että opettajan tietoisuus tämänhetkisestä osaamisesta (suhteessa tavoitteisiin)
2. Tieto tavoitteista – sekä oppijan että opettajan tietoisuus siitä, mitkä tavoitteet ovat ja miten tavoitteiden saavuttaminen voidaan todentaa
3. Tieto keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi – opettajan tulee ohjata oppijaa niin, että hän tietää miten voi edistää oppimistaan ja osaamistaan kohti tavoitteita

Opetussuunnitelman mukaan yksi arvioinnin tavoitteista on oppijoiden itsearviointitaitojen kehittäminen. Jotta itsearviointi voi täyttää tarkoituksensa oppimisen edistämisessä sekä oppijoiden metakognitiivisten taitojen kehittämisessä, täytyy näiden kolmen vaiheen toteutua. Mahdollisesti yhdessä määritettyjen tavoitteiden lisäksi oppijan tulee olla tietoinen omasta tämänhetkisestä osaamisestaan suhteessa tavoitteisiin. Tärkeintä kuitenkin on, että itsearvioinnin avulla hänellä on mahdollista edistää oppimistaan tai parantaa suoritustaan.

Itsearvioinnin tulee aina olla oppimista ohjaavaa ja edistävää, ei niinkään toteavaa. Tähän liittyy vahvasti se, että itsearviointi tehdään oikeaan aikaan, oikeassa vaiheessa

oppimisprosessia. Etenkin peruskoulussa sekä vertais- että itsearviointia olisi syytä käyttää oppijan oppimista ohjaavaan tarkoitukseen ennemmin kuin arvosanan määrittämiseksi.

Arviointi toiminnallisen työskentelyn yhteydessä

Kun opettaja kehittää ja monipuolistaa opetustaan, voi tuntua haastavalta kehittää arviointimenetelmiä vastaamaan opetuksen tavoitteita. Usein esimerkiksi toiminnallisen työskentelyn lisääminen matematiikan opetuksessa voidaan kokea tärkeäksi, mutta mahdollisesti liian aikaa vieväksi – käytännössä toiminnallisen työskentelyn koetaan vievän aikaa joltain sisällöltä, jonka osaamista halutaan mitata oppimisjakson päätteeksi summatiivisella kokeella.

| käytännössä toiminnallisen työskentelyn koetaan vievän aikaa joltain sisällöltä, jonka osaamista halutaan mitata oppimisjakson päätteeksi summatiivisella kokeella |

Toiminnallisen työskentelyn yhteydessä on kuitenkin erinomainen tilaisuus arvioida sekä opetussuunnitelmassa määritellyjä työskentelyn taitoja että sisällöllistä osaamista – tällöin opettajalla on mahdollisuus havainnoida, tarkkailla ja ohjata oppimista sekä saada monipuolisesti tietoa esimerkiksi oppijan matemaattisen ilmaisun taidoista. Opettajan ja oppijoiden tulee olla tietoisia oppitunnin tavoitteista sekä siitä, millaisilla menetelmillä näiden tavoitteiden saavuttamista arvioidaan. Tavoitteet voivat olla yhdessä määritettyjä tai yksilöllisiä.

Hyödyllisiä arviointimenetelmiä toiminnallisen työskentelyn yhteydessä voivat olla esimerkiksi itsearviointi, vertaisarviointi sekä työskentelyn havainnointi ja motivoivan sanallisen palautteen antaminen. Itsearviointi antaa oppijoille mahdollisuuden havainnoida toiminnallisen työskentelyn hyötyjä oman oppimisensa edistämiseksi sekä löytää itselle sopivia työskentelytapoja. Vertaisarvioinnin avulla oppija saa palautetta opettajan lisäksi myös vertaisiltaan sekä harjoittelee myös itse palautteen antamista.

Työskentelyn aikana tehtävässä havainnoinnissa opettaja voi valita (ja tehdä myös oppijoille selväksi) esimerkiksi muutaman pääkohdan, mihin kiinnittää huomiotaan ja

antaa niistä sanallista palautetta työskentelyn aikana. Työskentelyn taidoista esimerkiksi matemaattinen kommunikaatio ja matematiikan soveltaminen voisivat olla havainnoinnin kohteena. Halutessaan opettaja voi antaa myös kirjallista palautetta esimerkiksi ryhmän työskentelystä. Tällöin palautteen on syytä kertoa, miten asetetut tavoitteet on saavutettu sekä auttaa mahdollisesti seuraavien tavoitteiden määrittelyssä.

Itsearviointia voidaan tehdä esimerkiksi kirjallisesti arvioimalla asetettujen tavoitteiden saavuttamista jonkinlaisella asteikolla ja avoimilla kysymyksillä. Olennaista on kiinnittää huomiota siihen, että kirjatut tavoitteet ovat jokaisen oppijan ymmärrettävissä ja he ymmärtävät itsearviointin merkityksen. Ainakin osa tavoitteista, joita oppijat arvioivat itse, voivat olla yleisempiä työskentelyn taitoihin liittyviä tavoitteita, joita arvioidaan useammilla oppitunneilla. Tällöin itsearviointin tehtävä ei ole vain todeta yhden oppitunnin suoriutumista, vaan sen tarkoituksena on edistää oppimista ja antaa oppijalle tietoa, joka todella hyödyttää häntä.